

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՌՆԻԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԵՐԵՎԱՆԻ ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ ԶՄԻՌՆԻԱ ՇԱԲԱԹ 29 ՅՈՒՆՈՒԱՐ 1872

ԹԻԻ 928

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Գաղղոյ ազգային գործքերը բարոյք վիճակի մէջ չեն և բարեկարգութեան մէջ մտնելու մտաւոր յոյսեր չեն տեսնուիր ՚ի պատճառս քաղաքական գաւազան կուսակցութեանց, որոց իւրաքանչիւրը կը պահանջէ որ իւր կարծիքը և իւր առաջարկութիւններն ՚ի գործ գրուին: Հասարակացեալութեան նախագահ մասին խիտը ևս իւր մասնաւոր կարծիքը և իւր կուսակցութիւնը ունի: Բայց դժբաղդաբար այս կուսակցութիւնը տկար է, ինչպէս անսուեցաւ նախնական նիւթոյ վրայոք դրուելու արոյց առաջարկութեան առթիւ: Վանդի յայտնի է թէ մասին խիտը ինչպէս առաջարկութիւնը անցնելու մեթոդեցաւ երևոյթնական ժողովոյն մեծադոյն մասէն, և այս պատճառաւ ՚իւրին Վանդի խիտը պարտաւորեցաւ իւր հրատարակներ տալու: Հրատարակներ, որ ինչպէս յայտնի է, չընդունուեցաւ ազգային խորհրդանոցէն: Բայց և այնպէս տարածայնութիւնը կը շարունակուի հասարակացեալութեան նախագահին և խորհրդանոցին մեծամասնութեան մէջ թէ տէրութեան եկամտից կարողութիւնը, գրութեան նկատմամբ, թէ երեսփոխանական ժողովոյն և կառավարութեան ՚ի վարելի փոխադրութեան նկատմամբ և թէ ՚ի մասին ուրիշ ծանրակշիռ շատ խնդրոց, հետեւաբար ըստ հասարակաց կարծեաց՝ կանուխ կամ անազան նոր և դուրսէ անդամանելի ճգնաժամ մը տեղի պիտի ունենայ: Եւ յայնժամ ինչ ընելու է, ինչպէս այս դժուար կացութեան առաջըր առնելու է որպէսզի համազգային կոիւ մի չծագի: Վանդի զանազան կուսակցութիւնները գրեթէ հաւասար են դրութեամբ և ազդեցութեամբ, և Վաղղիան տակաւին բաւականապէս պատրաստուած և հասունացեալ չէ զհասարակացեալ տակաւ կառավարութիւնը Վճարար հրատարակելու, միւս կողմանէ չուզի ընդունիլ զփառստութիւնն ալ, մանաւանդ որ փառստական կուսակցութիւններն ևս համաձայն չեն իրարու հետ: Ստոյգ է թէ թաղաւորական ցեղին Պուրսոնեան՝ այսինքն օրինաւորական ճիւղին և Օրլէանեան ճիւղին մէջ միաւորութիւն մի կը կամ լինելու վերայ է կը ըստի, բայց այս լուրը շատ անգամ հրատարակուեցաւ առանց հիմմը ունենալու: Հետեւաբար կարելի է որ այս անգամ ևս առանց հիման այսպիսի լուր մի տարածուած լինի: Եւ այն է թէ Պուրսոնեան թաղաւորական ցեղին այժման ներկայացուցիչը և գլուխը Շանգորի կոմսն է և Օրլէանեան թաղաւորական ցեղին ներկայացուցիչը Փարիզի կոմսն է, այսինքն Վալի Ֆիլիպ թաղաւորին թուը: Փարիզէն հասած վերջին լուրերուն նայելով, այս երկու թաղաւորազն կոմսերը իրարու հետ միաւորար համաձայններ են, բայց թէ ինչ կերպ պիտի տակաւին յայտնի չէ, և այս համաձայնութեան կերպին վերայ մեծ կարեւորութիւն չկայ, բաւական է որ համաձայնութիւնը կատարուած լինի, և յայնժամ այս երկու թաղաւորական ճիւղերուն կուսակցութիւններն ևս իրարու հետ միաւորուելով, տարակոյս չկայ թէ Վաղղիոյ մէջ միասնական զօրաւոր կուսակցութիւն մի հաստատուած կը լինի, որուն միջոցաւ թաղաւորական աթոռը վերականգնելու մեծ դժուարութիւն մի չտեսնուիր:

պահանջմանց բոլորից, որոնք Վաղղիոյ որպէսզի կալիցայի, որ բոլորից կառու մըն է, կատարեալ ինքնօրինութիւն շնորհուի, մինչդեռ, կը սեմք, իսկական Աւստրիան այս դժուարութեանց դէմ կը մաքառի, կայսերութեան արեւելեան կէս մասը՝ այսինքն Հունգարիան ոչ նուազապէս դժուարութիւններ ունի կարողութիւնը: քանզի ինչպէս որ Աւստրիոյ մէջ տիրող գերմանական տարրը գրեթէ յայտնի և հրատարակեալ պատերազմի մէջ Վաղղիոյն ընդդէմ Ալաւիան զանազան ցեղերուն, նոյնպէս և Հունգարիոյ մէջ տիրող մաճառ տարրը՝ իրեն ընդդիմադիր ունի Բուսանները, Սլոնիները և Խուսակները: Այս վերջի ժողովրդեան պահանջմունքը ամենէն չափազանց է, քանզի գրեթէ կը ինդրեն ըզվերահաստատութիւն իրուածի տէրութեան և զկատարեալ բաժանումը ՚ի Հունգարիայէ: Բայց Հունգարական կառավարութիւնը՝ որ զօրաւոր է, ամեն հարկաւոր և ազգու միջոցները արդէն ՚ի գործ գրած է իրուածներուն երազական պահանջմունքը շնչելու և բարեկարգութիւնը ու հանգստութիւնը անփաստ պահելու համար:

ԱԶԳԱՅԻՆ

Գանձիքի խորեքեան վարժարանին մեծարգոյ Հոգաբարձութիւնը երկար յոգուած մի յուրարկած է մեզ ՚ի հրատարակութեան: Գոր մեր սովորական անկողմնապահութեան սկզբունքին հարկաւորեալ, պարտաւորեցանք ՚ի յոյս ընծայել Արշալոյս միջոցաւ, մանաւանդ որ խորեքեան վարժարանին Հոգաբարձութեան մեծա. անդամներն՝ միանգամայն Գանձիքի ազգային քաղաքական ժողովոյն անկամ են. հետեւաբար յիշեալ յոգուածը իսկապէս պարտական գորուած մի կը համարուի:

Ս. Երուսաղէմայ արժապատիւ Միաբանութեան հրատարակեալ Սիօն ամսագիրը՝ Եգիպտոսի ազգային վեհին նկատմամբ, շատ անգամ լի կրիւք եւ անխնայութեամբ իւր ուզածը կը հրատարակէ. սակայն յայտնի է թէ իւր ուզածը ըսողը եւ հրատարակողը՝ ջուրածը կը լինի, եւ Արշալոյս չկրնար արգիլել այս սկզբան գործարարութիւնը: Վասնորոյ սիրելի է մեզ յուսալ թէ յիշեալ ամսագիրը՝ առանց դարձեալ մեզի դէմ գծուելու ցուցնելու, իւր պատասխանը՝ հանդերձ փաստերով՝ երբ ունի, Գանձիքի խորեքեան զարդոցին Հոգաբարձութեանը կուղղէ:

Անաստիկ Գանձիքեան գրուած յոգուածը:
Յարգոյ խորագիր Արշալոյսայ,
Գանձիք, 12—24 Յունուար 1872:

Երուսաղէմայ Միաբանութեան Սիօն ամսու ամսագիրը՝ իւր Հոգ. և Նոյնիքի թիւերով, Եգիպտոսի առաջնորդութեան և կառուածական խնդիրներու պատրուակաւ, ազգոգուտ Արշալոյսայ վրայ կը յարձակի՝ որպէսզի նոյնին երեւակայեալ լեզուագրութիւնը սանձաճարէ: Բայ յայնմանէ մեր զրած յոգուածներուն փաստերը յիշեալ պատկառելի լրագրին կը պահանջէ, մեր արդար բողոքներուն նոյն թիւերին մէջ հրատարակուիլը՝ իւր աններելի յանցանք, երբեք անոր երեսին կը զարնի, մերթ կը սպասուայ, մերթ կը նախատէ զնա, երբեք յոր կը կարողայ և լրագրագրի օրինքը տղայական խաղաղի կարծկով՝ զայն ուսուցանելու կը յանդգնի: Այնպէս նաև, թէ կը իսկական խնդրոյն երկարելուն միակ պատճառ Արշալոյսն եղած է, և կը յաւելու թէ ինչո՞ւ զերա. Մեզուր ևս կը իսկական անմեղութեան արգար դատախազութիւնը՝ ընդդէմ Երուսաղէմայ Միաբանութեան կամայ, կը հրատարակէ. որուն մէջ Աստուր վարդապետի վատութիւնները և զրպարտութիւնները զատապարտուած են. ինչո՞ւ Արշալոյս Եգիպտոսի Առաջնորդ կը ձանձնայ զՄեզուր սրբազանը՝ բարեխնամ մակ

զիրով, քանի որ Եսայի Ս. Պատրիարքը նոյնին իշխանութիւնը շարքեր և իւր կարգակիցը իրեն միջամեծի կը ձանձնէ՝ թէ և օրինաւոր քուէարկութեամբ և եղիպատահոյց միակամ հաճութեամբ ընտրուած ու իւր առաջնորդութեան աթոռոյն վրայ փառաւորապէս հաստատուած է ՚ի սկզբանէ անտի: Չերկարեմ, կը արտմոտի Սիօն թէ ինչո՞ւ Արշալոյս Եգիպտոսի կառուածական խնդիրը վերջոյցած կը հրատարակէ քանի որ Աղէքսանդրիոյ կառուածները զեռ չեն յանձնուած Երուսաղէմայ Պատրիարքին Փոխանորդ Աստուր վարդապետին, առանց սակայն յիշելու որ օրինաւոր փոխանորդարգրով միայն կարելի է զանոնք ձեռք բերել, քանզի օրինքը այնպէս կը պահանջէ. բայց ամենա. Եսայի Պատրիարքը չուզի հեղափոխել օրինոց:

Այս ամեն հարցումները ընելու ևս, Սիօն ամսագիրը կը ընդէմ քիչ մը իւր բարեկարգութեան և Կ. Ս. նամակագրոյն պատասխանելով թիւր ըսելով թէ՝ «Երուսաղէմայ Միաբանութիւնը ատելով կատէ հակառակախորութիւնը և կը իսկական խնդրոյն ծագման առջի օրէն ՚ի վեր (չնոյնանք առջի օրը) ջանացած է ամեն խաղաղապիական միջոց ձեռք առնուլ և իրաւաստութեամբ վերջ տալ նոյն խնդրոցն»:

Արդ Աստուր վարդապետին առ Երուսաղէմայ Փոխանորդ Կ. Պօլսոյ խորէն վարդապետն ուղղեալ նամակն, որ ՚ի 22 Յունուար 1869, կը ինտուր թէ ինչ է կը իսկ խաղաղապիական միջոց անուանածին. քանզի Աստուածատուր կը թէ թէ «Այս վատա Երուսաղէմայ Ս. Պատրիարքը կը զրէ մեզ Աղէքսանդրիոյ գործոյն համար՝ որ քիչ մը թիւր ըսելով»: Այժմ կը ջանցնենք ուրո՞ւ է յանցանքը. մենք չենք ուզիլ հոս ծանր խօսքեր կուտել Եսայի սրբազանին զխտն, այլ թէ և աշխարհական, կախարհիկ մարդութեան օրինակ ըլլալ իրեն:

Չեմք տարակուսիր որ Երուսաղէմայ Միաբանութիւնը Եսայի Ս. Պատրիարքին բարոյական ազդու քարոզներուն և յորդորներուն կը պարտաւորի այս առաքելաւոր սկզբունքը. սակայն տեսնենք թէ արդար ևս լուրջութեան նշան չէ թէ կը ինչ Սիօնի հրատարակած խաղաղապիական միջոցը եւ իրաւախոս ոգին՝ զոր յիշեալ Միաբանութիւնը կը տածէ կը իսկ: Սիօնի դատարանէ կը լրագրուի Սիօնի ամսագիրը, սրուն յոգուածոց պարունակութիւնը ամենա. Եսայի Պատրիարքին ազատ կոմիքին կախեալ է: Նախ կու գնիլ հաստատու թէ Երուսաղէմայ Միաբանութիւնը և իւր Ս. նախագահը՝ այսինքն ամենա. Պատրիարքը ամենին խաղաղապի չեն, և այս ըսածնիս այնչափ ճշմարիտ է որ Սիօն ամսագիրը՝ Աստուր վարդապետին վարժարանութիւնը գործելով՝ զխտնամբ Եգիպտոսի գրկուած ըլլալ ՚ի ժամանակին յիշած է, որպէսզի իւր վարժարանութեամբը հակառակապիութիւն սերմանէ և որպէսզի տունէ տուն շրջելով քարոզէ թէ կը իսկապատահաբ մինչև որ Երուսաղէմայ Միաբանութեան իշխանութեանը շյանձնեն իրենց ստաջնորդութեան Աթոռը, թող շյուսան երբէք հանգստութիւն և բարօրութիւն վայելէ: Իսկ Եսայի Պատրիարքը ոչ միայն հակառակապի է, այլ թէ ջանամտող, քանզի ոչ ջանախ հասարակութիւնը անչու չու կը լինէ անցեալ ա մին Յունիս ամսոյ Սիօնի խաղաղապի յոգուածը, որ հրատարակուած էր իւր պատասխան Աղէքսանդրիոյ սրբապիսն մեծա. Վարժարանին, և որուն պարունակութիւնը ամենուն զարդոցը գրգռեց իրաւաւոր. քանզի վատաւորն աշխարհական մը անգամ չի նուատանար այնչափ անարժանութեամբ պատասխանել, ո՞ւր մտոց հաստ ամենա. Պատրիարք մը, որուն ներքի չէ երբեք անարոյցականութիւն քարոզել: Գրուցն ունիք յիշեցնելու մեզ Նորին Միաբանութեան յետ կուտուելու նոյն յոգուածոց պատճառաւ Սիօնի խաղաղապի կը իրեն վարդապետին իւր պաշտօնէն զրկուիլը: Ստոյգ է թէ իրոց այս պարագայն յանցանքը ոչ սակաւ կը լինի իւրոցն. բայց թող ներուի մեզ հարցնել որ, եթէ կը իսկ վարդապետ առանց հաճութեան Պատրիարքին զրեց

այն անամօթ յօղուածները, հասցա ո՞վ յանձնեց իրեն որ հրատարակուին այն նամակները, զորս Եղիշայտ սի աղագային Վարչութիւնը առ Եսայի Ս. Պատրիարքին միայն ուղղած էր մասնաւորապէս. կը կրկնեմք հարցմունքն իս, ո՞վ տուաւ անոր այն նամակները. անշուշտ սատանաները. . . . Ուրեմն կը յիշեցնեմք Ն. Սրբազնութեան որ այնչափ շուտով չմոռնայ խեղճ խմբագրապետին դէմ ըրած անիրաւ դատաստանը՝ եղիպտահայոց աչքը շլացնելու նպատակաւ, իբր թէ հաւատարու չափ միամիտ եղած ըլլային : Թո՞ղ հասարակութիւնը քիչ մը ևս համբերէ մինչև որ մի քանի հարիւր երեսներէ բաղկացեալ «Նորհանուր տեղեկագիր» եղիպտական խնդրոյն» անուէն տեւորը պաշտօնապէս հրատարակուի. ուր զարմանքով պիտի կարդայ կիւրեղ վարդապետին անմեղութիւնը և յետո կոչման առթիւ Եսայի Ս. Պատրիարքին ըրած զօհոյութիւնները, որպէսզի Սիօնի նախորդ խմբագրապետին արդար բողոքը, (զոր Սրբաշուքտը պիտի յուշարկէր ՚ի պաշտպանութիւն իւր պատուոյն) չհրատարակուի և խայտառակ յօղուածոյն պատասխանատուութիւնը իւր վրայ չձանձրանայ : Ամենապատիւ Եսայի Պատրիարքը անշուշտ պիտի ուրանայ այս ճշմարտութիւնները քանի որ Տեղեկագիրը դեռ չէ հրատարակուած. այս կէտն ալ մեր հոգը չէ. սակայն կը հարցնենք Նորին Սրբազնութեան թէ անցեալ ամին Յունիս ամսոյ մէջ առ ամենա. Խրիմեան Ս. Պատրիարքը զրոյն նամակին յետագայ խօսքերը մի՞թէ կրնայ ուրանալ :

«Այտնց (Յանքերանց) քով վարդապետ մը, մարդ մը մեռնելը նշանակութիւն մը չունի. և եղուկ (բո՛ւ՛՛) որ եպիսկոպոս մըն ալ հետեւին ինչ քերթեր հանդերձ. ա՛ռ քեզ նոր Ա՛նճիթէր մըն ալ եպիսկոպոսաց դասն. քաղցի մէջ այս ի՞նչ մարդասպանութիւն է : Սուտ խօսքերով ազգը կը խաբեն, իրենց նման ստախոս եպիսկոպոս մըն ալ գտած են և միակամ մեռնողներուն բերե՛ն կտակներ կը կրկնեն և այլն և այլն» :

Արդ այս նամակը Եսայի սրբազանին ստորագրութիւնը կը կրէ հանդերձ պատրիարքական կնիքով : Այս նամակը Յունիս ամսոյ մէջ գրուած է, ինչպէս նաև Սիօնի խայտառակ յօղուածը, (զորմէ տեղեկութիւն չունիմ և իմ հաճութեամբ չե՛ կրնայ) միևնոյն ամսուան մէջ հրատարակուած է : Արդ այժմ թո՞ղ պատասխանեմք խաղաղակերպ Պատրիարքը թէ՛ իմ հաճութեամբս հրատարակուած չէ ըսելուն նոյն ինքն հատար կրնայ ընծայել, քանի որ իւր վերջին նամակին իմաստը՝ Կ. Պօլսոյ Ս. Պատրիարքին կարգեալ պատկառելի Յանձնաժողովոյն Տեղեկագրոյն մէջ ՚ի ըստ աշխարհի հրատարակուած է (նոյն խոյ Բախիսին մէջ, որ Երուսաղէմայ Միաբանութեան՝ ձեռքէն կեղծ պաշտպանութիւնը կընէ) և իբր զպարտութիւն օրինաւորապէս դատարարուած է : Թո՞ղ մեկնէ մեզ ամենա. Եսայի Պատրիարքը՝ եթէ կրնայ, իւր նամակին բովանդակութիւնը, թո՞ղ ցոյց տայ մեզ, եթէ կրնայ, մարդասպան հրատարակած մեծապատիւ ազգայնոց դատաւիճիտը : Թո՞ղ հաստատէ մեզ սուտ խօսքերով ազգը խաբած ըլլալին, թո՞ղ երևան հանէ, կը իրենեմք եթէ կրնայ, Ա՛նճիթէր անուանած Առքեպիսկոպոսին՝ եղիպտահայոց սիրելի և բարեխնամ Առաջնորդին գողութիւնները և մեռնողներուն բերե՛ն կնքած կտակները, որպէսզի մենք ևս զգուշանանք նոյն անղապիւնքին, ինչպէս որ իրմէ կը զգուշանանք : Ա՛հա, Եսայի Ս. Պատրիարքին յետո կոչման արժէքը, ահա՛ Երուսաղէմայ Միաբանութեան խաղաղակերպ ոգին, զոր ողջամիտ հասարակութեան կը թողումք դատել :

Բայց Սիօն ամսագիրը ուրիշ հարցումներ ևս ըրած է. կուզէ՞ զխոնար թէ՛ ո՞ր ատեն Երուսաղէմայ Միաբանութիւնը բռնութիւն բանեցուցած է Եղիպտահայոց վրայ. կը պատասխանենք թէ՛ բռնութեան առաջին փորձը՝ Եսայի Ս. Պատրիարքին հոս եղած ատենը տեսանք. քանզի ամիսէ մը առաջ հրաւերներով մեծարուելէ ետքը՝ առանց իւր գալուն նպատակը յայտնելու, առանց ազգին կարծիքը խնայելու, կառուածական խնդրոյն առթիւ, սուրբ պատարագի սեղանին իջնելով, խաչ ՚ի կուրծքն ուղղակի կառավարութեան դիմեց զազգը մատնելու : Ազգայինք չուզեցին հաւատալ ու կը զարմանան. յին այս տարօրինակ քաղաքականութեան վրայ, բայց սուրբ Եղիպտացու բնական սպառնալուստ անհամ քորողներ միայն կը խոսէին և Եսայի Պատրիարքը այնչափ խրոխտանօք կը թշնամաներ զեղիպտահայները, որ ՚ի վերջոյ ժողովրդեան համբերութիւնը հատնելով՝ քաղական ժողովոյն առնապիտ Աթիփեան և Ֆիլետի բերնով իմացայ Նորին Սրբազնութեան որ բարեհաճի վերջ

տալ իւր անվայել մեծարանութեանցը : Այսչափով զո՛հ չեղաւ Եսայի Պատրիարքը. այլ հիւանդի մը նուիրական վայրկեաններուն անգամ չխնայելով, այցելութեան երթալու առթիւ համարձակեցաւ անոր երեսին ըսելու, «Աստուած այսպէս կը պատժէ Երուսաղէմայ Միաբանութեան առաջնորդութեանց զուր չճողը» :

Իսկ Երուսաղէմայ Միաբանութեան երեսին եղիպտահայոց կրած վնասներուն գալով, նախ կըսենք որ միայն 400 եղիպտական ոսկիի չափ Ս. Պատրիարքին հաճոյնը և Ֆոթոկրաֆիային համար ծախք ըրած են. երկրորդ հանգուցեալ Իգնատիոս եպիսկոպոսին և Սիմէոն եպիսկոպոսին համար, որ կենդանի է, նոյնչափ գումար մի եղիպտոսի ազգային սնտուկէն ելած է. բայց այսոցանէ, այս անգամ մեր բարեխնամ առաջնորդին դէմ Աստուր վարդապետին անիրաւ դատին համար մեծկալ գումար մի ծախք ըրած են, զոր ըստ վճար Յանձնաժողովոյն՝ Աստուր վարդապետը տուած առե՛ն պիտի իմանայ և սթափի, ՚ի բայ առեալ այն ամեն նիւթական և բարոյական վնասները որ Մեսրոպ արքեպիսկոպոսի բացակայութեան պատճառաւ տեղի ունեցած են : Բայց այս ամենուն հաշիւները հարկաւ ետքէն պիտի տեսնենք :

Սիօն ամսագիրը կուէ, թէ Երուսաղէմայ Միաբանութիւնը Եղիպտոսի առաջնորդութեան աթոռը բազմելու փախաք մը չտուած էր : Արդարեւ այս աստիճանը ծիծաղելի կը ըլլար. քանզի մի՞թէ Եսայի Ս. Պատրիարքը այս չափ շուտով մոռցա՞ւ հանրածանօթ Աստուրի և արժաւ. Ներսէս վարդապետի համար (զորս հետը բերած էր) ասդիս անդին ինչա՞րով աղաչելու, պաղատելու թէ երկուքն մէկը գո՛նէ Առաջնորդ ընտրեն : Բայց ազգը մերժելով Նորին Սրբազնութեան խնդիրը, իրեն սենեկին կից գտնուած սրահին մէջ, ըստ Սահմանադրութեան օրինաւոր քուէարկութեամբ զգերաւ. Մեսրոպ արքեպիսկոպոսը իրեն Առաջնորդ ընտրելու բարեբաղաւարտ : Ամենա. Եսայի Պատրիարքը այս եղած ընտրութեան վրայ թէ՛ պէտեւ սրտմտեցաւ, այլ չվհատեցաւ. քանզի չէր ստորալուսեր թէ Սիմոն եպիսկոպոսի շնորհի պիտի յաջողի օր մը իւր նպատակին հասնելու, քանի որ Աստուր վարդապետը Եղիպտոսի մէջ կը լըրտեսէր և Սիմոն եպիսկոպոսը իւր սատանութիւններով մեր բարեխնամ առաջնորդին Բարձրագոյն Գրե՛ն տրուելու հրամանագիրը կը յապաղեցնէր : Արդէն որոգայթը ըստուած էր և միայն յորմար առթիւ կը պակսէր. ուստի Աստուր վարդապետը կարծեց ձեռք ձգել զայն իւր զրպարտութիւններով, և Եսայի Ս. Պատրիարքը փութաց անցեալ ամին Յունիսի Չե ամսագրով հետեւեալը գրել Կ. Պօլսոյ ամենա. Պատրիարքին :

«Երբազան Հայրիկ, մինչև որ յիշեալ եպիսկոպոսը անձամբ ՚ի Կ. Պօլսոյ չբերուի և իմ ինքեմք չըլլուի, անհար է որ անոնց կողմէն ճշմարտութիւն մի յայտնուի : Կը ինչպիսի, սրբազան եղբայր, ջանքերն կրկնաստակել և կտրուկ միջոցներ ՚ի գործ դնել» :

Արդ՝ որո՞նք են արդեօք կտրուկ միջոցները. զորս ամենապատիւ Եսայի Պատրիարքը կը պահանջէ իւր պատանական նամակաւ :—Այս կտրուկ միջոցներն ուրիշ բան չեն՝ բայց միայն առանց հարցաւորածի, առանց եղիպտահայ ազգայիններէ տեղեկութիւն խնդրելու, մեր բարեխնամ առաջնորդը ՚ի Կ. Պօլսոյ բերել տալ իմ ինքեմքի համար, որպէսզի Եսայի Ս. Պատրիարքը Եղիպտոսի առաջնորդութեան մասին իւր դերը խաղայ : Եթէ Երուսաղէմայ Պատրիարքին ձայնը լսելի եղաւ, բայց անմեղութիւնը դարձեալ փառք պսակուեցաւ. եթէ Նորին Սրբազնութեան պահանջած կտրուկ միջոցներն ՚ի գործ դրուեցան, զրպարտելոյն արդար դատաւիճիտ ալ պաշտօնապէս հրատարակուեցաւ յամօթ զրպարտչին, ՚ի խնդրութիւն առաքելի սիրտերու և ՚ի շինութիւն վնասեալ կողմին. իսկ վերապա. Մեսրոպ արքեպիսկոպոսը՝ որուն պատիւը և համարումը կրկնապատկեցաւ ողջամիտ հասարակութեան առջև այս ցաւալի առթիւ, գերաւ. Մեսրոպ սրբազանը, կըսեմք, իւր առաջնորդութեան հրովարտուող Բարձրագոյն Գրե՛ն արդէն ընդունած ըլլալով, մօտ օրերս իւր վիճակը կը վերադառնայ. որուն բարի գալուստը շնորհաւորելու համար անհամբեր կըստանէ իւր հոգևոր հօտը և ապագայ բարութեան յոյսերով ոչ սակաւ կը միմիջարուի :

Արդ կը հարցնեմք այժմ թէ՛ Երուսաղէմայ խաղաղակեր Միաբանութիւնը ի՞նչ շահեցաւ՝ Եղիպտոսի Առաջնորդական աթոռը յախշտակելու համար ըստ ուրոգայթչին :—Ամօթ և նախատինք :

Եսայի Ս. Պատրիարքին զրպարտալից նամակները ի՞նչ բանի ծառայեցին արդեօք, եթէ ոչ՝ անիրաւ և ստա՞յտ յօղութեանց կարգը դասուեցան :

Հատա Աստուր վարդապետի բողոքը :
Ս. յն ևս՝ Ս. Հայրիկէն կարգեալ մեծա. Յանձնաժողովոյն տեղեկագրով իբր զրպարտութիւն դատարարուելով՝ ՚ի ըստ աշխարհի խայտառակուեցաւ :

Իսկ մեր բարեխնամ առաջնորդ գերաւ. Մեսրոպ Ս. արքեպիսկոպոսը՝ արդար յայթոթեան փառաւոր պըսակն ՚ի գլուխ և անմեղութեան պանծալի վկայագիրն ՚ի ձեռին հասարակաց տեսանէն գովելի համեստութեամբ գարս կը կը, հեղև խոնարհ սրտիւ ընդունելով ժողովրդեան ջերմուանդ սիրը և համակրութիւնը :

Հանցեք, յարգոյ խմբագիր, ձեր պատուական լրագրոյն մէջ հրատարակել այս յօղուածը. որուն մէջ Եսայի Ս. Պատրիարքին գրած նամակներուն նկատմամբ մեր ըրած հարցումներն յուսամք ի՞նչ անպատասխանի չեն մնար ՚ի կողմանէ Սիօնի. ինչպէս մենք նոյն ամսագրոյն գրածներուն ինչ արժէք ունենալը՝ մեր փաստերովը ծանուցի՛ք բարեխն. հասարակութեան :

Հոգաբարձութիւն խորեհեան վարժարանին որ ՚ի Պահիլիէ :

Քանիցս անգամ առիթ ունեցանք Կ. Պօլսոյ ազգային ընդհանուր ժողովոյ ապօրինաւորութիւնը և անկարգութիւնը ցաւալի սրտիւ յիշելու : Ժողով փոքր ինքզինքը թաւաբաստանի Հայոց երեսփոխան կը կարծէ, և պառակաւ Հայոց վարչութեանց երեսանակը իւր ձեռքը ամփոփել կը պահանջէ մոռնալով թէ ինչքը կարգ կանոն չունի, ուստի ինչպէս կրնայ կարգադրութիւն սահմանել ուրիշներուն համար :

Ես ժողովոյն տխուր կացութիւնը հետեւեալ կերպով նկարագրուած է Ս. Պատրիարքի պատուական լրագրոյն Գեղեկմբեր 30 թուոյն մէջ :

ԸՆԿՆԱՆՈՒԹ ԺՈՂՈՎՈՅՍ ՎԵՃԱԿԸ

Ընդային երեսփոխանութեան անցեալ ուրբաթ աւուր նիստն անգամ մ'ալ և խիստ զգալի կերպից ցոյց տուաւ աստեանական կանոնի մ'անհրաժեշտ պէտքը : Ընթացեալ ատենապետը՝ կողմնացոյց չունեցող նաւապետի մը կերպարանքն ունէր, ժողովը ալ անկառավար նստու մը, որ հողմոց և ալիաց առջև կը ժպտայ, կը տարուբերի և չկրնար ճամբայ առնուլ :

Ես վիճակը՝ յոյն իսկ ամենէն յաջողակ ատենապետաց ալ զգալի եղած է, մասնաւոր ժամանակէ մը ՚ի վեր. ուր քանի մը նորընտիր երեսփոխանք՝ անդար խօսելու, ամենապարզ խնդրոց վրայ երկար վիճաբանութիւններ յարուցանելու, ամեն բան քաջքնուելու, ամեն բան խճճելու և իրենց յայտնած կարծիքն անպատճառ ընդունել տալու անղուսպ և ուսնդ մ'ունեն :

Իսկ լով կամ լրագրոց մէջ կարգաւորութիւնը պիտի մեծամեծ և ազատ ազգայն երեսփոխանական ժողովներուն մէջ աջակողմեան, ձախակողմեան, պահպանական, փառապետական, ուսմավարական մասեր կան, կառավարութեան հակառակ կուսակցութիւնք կան, տոնք ալ որպէս թէ ընդդիմադիր, ձախակողմեան, ուսմավարական խմբակ մը կը լիցանեն և մեր Բնդհանուր ժողովոյ մէջ, որ քաղաքական իշխանութեան զուրկ և տկար, նկուզ և աղքատ հասարակութեան մը ներքին կրօնական ազգային գործերը տնօրինելու սահմանափակ պաշտօնն ունի, և այն ալ տիրող իշխանութեան հաճութեամբ ու պաշտպանութեամբ, հետեւեալ բնաւ նմանութիւն ու համեմատութիւն չունի երոպական մեծ և ազատ ազգայն գերագոյն ժողովներուն, որք լիազօր իշխանութեամբ իրենց երկրին քաղաք կը տնօրինեն, և որոց մէջ վարչութիւն, կառավարութիւն, կուսակցութիւն բառերն ընդարձակ նշանակութիւններ ունին, զի քաղաքական և ընկերական տարբեր դրութիւններ և տարբեր շահեր կը ներկայացնեն :

Մեր այս երեսփոխան և ֆէնտիներն ինքզինքնին նոյն դեր մէջ երեւակայելով, անոնց նմանիլ, անոնց ընթացքը բունել կուզեն, իրենք զիրենք ձախակողմեան կամ ընդդիմադիր կը ձևացնեն, որպէս թէ մեր ընդհանուր ժողովոյ մէջ ալ կենսական տարբեր շահոց, քաղաքական և ընկերական տարբեր և իրարու հակառակ դրութեանց ներկայացուցիչներ գտնուելին, ուստի և ինչ առաջարկութիւն որ իրենց խմբակին խելագատակէն դուրս չգար, կասկածելի է, դէ՛ է, վնասակար է, պէտք է անպատճառ խճճել, քաջքնել, չարաչար մեկնել, և վերջապէս հերքել, մասնաւոր երրորդ ազգային Վարչութեան կողմէն գայ առաջարկութիւնը, կամ վարդութիւնն ալ այն առաջ

Ջարտութեան յարի, որպէս թէ վարչութեան և ազգին շահերն իրարմէ տարբեր լինելն, կամ վարչութիւնը ժողովրդեան վրայ իշխող կամ իշխելու շահ և կարողութիւն ունեցող մարմին մը լինելը :

Արդարև մասնաւոր խնդրոց մէջ կարծեաց տարբերութիւնը կընդունինք, մեր սահմանափակ վիճակին մէջ, իսկ կենսական կարևորութիւն ունեցող խնդրոց վրայ լուսատու խորհրդածութիւններ ու վիճարանութիւններ կընդունինք, կըստինք և պէտք է սիրենք, բայց դրաստու ընդդիմադիր կամ ձախակողման կուսակցութիւն չենք կրնար ընդունիլ, վասնզի տեղի չունի, նշանակութիւն չունի, կեղծիք է պարզապէս, սուտ աղտոտասիրութիւն մ'է, ժողովրդեան միամիտ մասը խտրելու միջոց մ'է կամ եթէ ոչ աղայական խաղ, ծիծաղաշարժ կայիկութիւն մ'է :

Բայց ասոնց որն ալ լինի, քննան ազգը կըկրէ, Բնդհանուր ժողովն իր սուղ ժամերը մեծ մասամբ չնչին և աղարկուն վիճարանութեամբ անյունելով ազգային շատ գործեր ետ կըմնան, կարևոր խնդիրներ ամիսներէ ՚ի վեր, տարիէ ՚ի վեր բնդհանուր ժողովը ատենան ելած, խնդրոց կարգին մէջ անցած կըստասին, և եթէ իրաց այս վիճակը շարունակէ՝ տակաւին գալ տարի ալ չեն կրնար լուծուիլ :

Ազգային դաստիարակութեան խնդիրը, որ ըստ մեզ՝ կենաց և մահու խնդիր է ազգին համար, քաղաքական ժողովը համարաւորութեան տեղեկագրին մէջ փակել կըմնայ : Տնտեսական խորհրդոց ներկայացուցած Պիւստէն, որ ազգային ստուակին վիճակը կընդհանրացնէ և ելմտական կարևոր տնօրէնութիւններ կառուարիէ, նոյնպէս անլոյժ կըմնայ : Ազգամարայ խնդիրը, որ հոսիլ սկսած է և անհրաժեշտ լուծում կըպահանջէ, նոյնպէս կըկենայ, իսկ Սահմանադրութեան վերաբննութիւնը՝ ընդհանուր ժողովը այս վիճակին նայելով և մասնաւոր բեթէ վերոյիշեալ խնդիրներն առաջ անցնին, ինչպէս որ հարկ է, և ուրիշ նոր խնդիրներ ալ վրայ գան, որ հաւանական է, չենք գիտեր քանի՞ տարիէն կրնայ սկսիլ : Այսպիսի վիճակ մ'աններելի է, չկրնար շարունակել, ժողովրդեան համբերութիւնն արդէն սպառելու նշաններ կըտեսնուին, դժգոհութիւնք օր քան քօր կաւելնան, դառն գանդաններ, միջև իսկ ըստ պառնալիքներ կուգան մեզ :

Հարկ է, անհրաժեշտ հարկ, ատենական կանոն մը սահմանել, որպէսզի դեռան իր պաշտօնը ճանչէ, ժողովը կանոնաւորութեան մէջ պահէ, տարածում և անպատեհ վիճարանութիւններն արգելու և ժողովին սուղ ժամերն ՚ի դուր վառնել չտայ :

Ազգը գործի պէտք ունի, գործի կըստասէ և ոչ ճարտասանական ցոյցերու :

Քանանք ուրեմ քիչ մ'ալ գործ տեսնել, և եթէ կրնանք՝ քիչ խօսելու և շատ գործելու դրութիւնն ընդունիլ, վասնզի ազգին ծանր ծանր կարօտութիւնները գործով միայն կրնան լուծիլ և ոչ չոր խօսքով :

Վերադարձ Ս. Արշակունի

գերա. տեր Սեպուղբ արքայախնոպոսի :

'Արին Արքայունութիւնը՝ անիրաւ գատի մը համար ազգային Պատրիարքարանէն ի կշ. Պօլսի հրաւիրուելով և տասն ամսոյ չափ նոյն մայրաքաղաքը մնալ հարկադրուելէ ետև, վերջապէս արդարութեան յաղթական դրօշակն ՚ի ձեռին՝ անցեալ շաբաթ առաւօտուն աւստրիական շոգենաւով հասաւ ՚ի քաղաքս և կիրակի երեկոյին շարունակեց իւր ճանապարհորդութիւնը յԱղեքսանդրիա վերադառնալու :

Ազգայնոսի բարեխնամ Առաջնորդ գերա. Սեպուղբ Արքայունի սիրալիր ու փառաւոր ընդունելութիւն եղաւ իր վերին մեր ամենա. Առաջնորդէն և ազգային երեւելիներէն : Մեծաշուք Արքայալըեան մահտեսի Ազաղուպ էֆէնտին, որ իւր բարձր կացութիւնը, իւր բարեպաշտ զգայմունքներովը և ազգասիրութեամբը՝ ազգին պատիւ կընէ միշտ, հաճեցաւ իր շքեղ կառքը յուղարկել ՚ի ծովեղբարը, ուր 'Արին Արքայունութիւնը շոգենաւէն ելելով ընկերութեամբ քահանայից և հիւրընկալաշխարհականաց, նոյն կառքը նստաւ և նախ՝ մեր պատկառելի Ս. Առաջնորդին այցելութեան գնաց, և յետոյ մեծաշուք Արքայալըեան էֆէնտինին, նմանապէս մեծաշուք Արքայունի հան Յովսէփ Չէլէպիին տեսութեան գնաց ՚ի Պուրնապա գեղը, ինչպէս նաև ուրիշ քանի մը երեւելի ազգայնոց : Աւելորդ կըհամարիմք յիշել այս տեղ :

Թէ Ազգայնոսի Ս. Առաջնորդն ամեն տեղ մեծ յարգանք և համակրական սիրով ընդունուեցաւ : Այլ և բազումք ՚ի զընտրաց ազգիս՝ 'Արին Արքայունութեան օթեանս՝ տունը երթալով անոր պալատը շնորհատեցին՝ իրենց ազգասիրական խնդակցութիւնը յայտնելով ընդ վերադարձ նորա ՚ի վիճակն իւր յԱզգայնոս : Ուր իւր հոգևոր հօտէն զըկաբաց և մեծ անհամբերութեամբ կըստասուի :

Ս. Առաջնորդն Արքայա ամառորոյն անցեալ ամին Սեպուղբերի տեարակէն՝ յորմէ փոքրիկ յօրուած մի հրատարակեցինք մեր նախընթաց թուոյն մէջ, կը շարունակեմք հետեւեալ ազգային պատուական լուրերը քաղելու :

Ներկայացում եւ այցելութիւն :

Արքայունոցն կաթողիկոսն մեր պատիւ ունեցաւ ի 24ն ամսոյ մերձ ՚ի կէսօրն ներկայանալ 'Արին Արքայունութեան մեծութեան Ինքնակալ Արքայուն ամենայն Խուսաց Օրոտափառ Աղեքսանդրի : Նիկիոյէ վիշ յապարանսն փոխարքային :

Օրոտա. Արքայուն սիրալիր ընդունելութիւնը և արտայայտած բարեհաճ համակրութիւնն առ Վեհա. Հայրապետ մեր՝ արդարև մեծ պատիւ և մխիթարութիւն է ազգիս :

Ի սոյն աւուր ընդ երեկս՝ Արքայուն Հայրապետին մերում յայցելութիւն եկին Վսեմ. կոմս Շուվալով և պալատականն Արքայուն Վսեմ. թըրքիկ զօրապետ :

Ընթրիք :

Ի 23ն ամսոյ հինգ շաբթի աւուրն լուսնալոյ գիշերին յառաջին պահու՝ յապարանսն փոխարքային կովկասեան դաւառաց թագաւորազուն Մեծ Իշխան Վսեմափառ Միքայել Նիկիոյէ վիշ պատրաստեալ ընթրիքսն ՚ի պատիւ Օրոտա. Արքայուն, յորում հրաւիրեալ էին պաշտօնական երևելի անձինք՝ զընտրաց և կրօնական պետք ամենայն ազգաց, պատգամաւորք և երեսփոխանք ազգաց կովկասեան աշխարհին ՚ի կողմանց կողմանց և ՚ի քաղաքաց, մերազնեայ թագուհին Վրաց՝ արպէս և դեսպանքն Օրոտա. թագաւորին Պարսից և Օրոտա. Արքայուն Թուրքիոյ, մերս Վեհ. կաթողիկոս և սրբաւիրուեցաւ անդր և սեղանախից եղև Օրոտա. Արքայուն :

Կայսերորդի այցելութիւն :

Ի 24ն ամսոյ մերձ ՚ի կէսօր Արքայունորդին Մեծ Իշխան և Կոստաթառնոզ Վսեմափառ Աղեքսանդր Աղեքսանդրովիչ և վսեմա. մեծ Իշխան Վլադիմիր Աղեքսանդրովիչ եկին յայցելութիւն 'Ա. Արքայունութեան կաթողիկոսի ամենայն Հայոց :

Երանյան ակամակառ :

Ըստ դրութեան վսեմ. մեծ Իշխան փոխարքային որ ՚ի 24ն ամսոյ՝ օրոտա. կայսրն ի 23ն ամսոյ տուած է վեհ. կաթողիկոսի ազգիս Հայոց (արդէն ունեցած) Ս. Աղեքսանդրի 'Ա. վաղուց ասպետութեան առաջին կարգի շքանշանի զականակուոն :

Ամապրոյս յաջորդ թուով արժան կը համարիմք հաղորդել ազգայնոց մերոց՝ կայսեր հրովարտակին և փոխարքային գրութեան օրինակները :

Այցելութիւնք :

Կուսակալ կեդրոնական նահանգին Արքայուն և հրամանատար Ասիոյ (կամ չորրորդ) բանակին թուրքիոյ վսեմափայլ Մուսթաֆա փաշայն, և երբորորդի Շահին արքայազուն Իշխան վսեմափառ Համզա-Միքալ-Հէշմէթի-Տեօլէթի Տէօլէթ սպարապետն— ուրոց առաջինն ի դիմաց օրոտա. կայսեր Թուրքիոյ և միւսն ի դիմաց օրոտա. Շահին Պարսից լիազօր դեսպանութեամբք եկած էին առ ՚ի շնորհատեցել զգալուտ օրոտա. մեծազօր ինքնակալ կայսերն Խուսաց ի Տիփիս, — այցելութեամբք առ վեհափառ Հայրապետ մեր՝ և փոխարքայունք 'Արին Արքայունութեան սիրալիր համակրութեամբք և արժանաւայել մեծաբանօք և յարգանք պատուեցին զվիմանս :

Տօնախմբութիւն :

Վեհափառ և սրբազնագոյն կաթողիկոսի ամենայն Հայոց անուանակոչութեան տօնախմբութիւնը ի 26ն ամսոյ վայելուչ հանդէսներով կատարուեցան թէ աստ և թէ ի Տիփիս :

Պ. Պօլսոյ ազգային լրագիրները Պատրիարքարանէն գրուած հետեւեալ պաշտօնական ծանուցումը կըհրատարակեն :

Կերպարատիւ Մետրոլք սրբազանի և արժանապատիւ Աստուածատուր վարդապետի մէջ ծագած անհամաձայնութիւնը և դատական խնդիրը վերջացաւ ամենապատիւ սրբազան Պատրիարք Հօր ձեռք առած հաշտարար միջոցաւ, և երկու կողմն ալ Քաղաքական ժողովը և րեկեան ատենին մէջ հաշտուեցան իրարու հետ յօժար սրտիւ և Քրիստոնէական կղբայրսիրութեան վայելչութեամբ : Այս հաշտութեան եղևութիւնը ծանուցանելու առթիւ ազգա. վարչութեան Քաղաքական ժողովը պարտ կըհամարի յայտարարել թէ արդէն Ազգայնոսի մէջ Ս. Երուսաղէմի կալուածական և իջաւատութեան խնդիրներն յառաջադրեց եղած որոշման համաձայն լուծելու սրբապատուաբար միջոցներ ձեռք առած է, և կը յուսայ որ քիչ ատենին իրենց վերջնական լուծումն ընդունելով թէ սուրբ Երուսաղէմի աթոռոյ և թէ Եգիպտական ազգային վարչութեան մէջ բողոքացուած համաձայնութիւնը կըտարի :

13 Յունիս 1872
Ի Պատրիարքարանի Հայոց.
Արտատպուեցաւ :

Այս հաշտութիւնը հիմաւոր և տևողական ըլլալու համար կարճեմք թէ հարկ է որ արժա. 'Արքայուն վարդապետը, որ Երուսաղէմայ վանքէն յԱզգայնոս յուղարկուած է քիչ ժամանակէ ՚ի վեր, շուտով ետ կանչուի Քոստանթն. ուր՝ կըլսեմք թէ իր ստ տխուր ընդունելութիւն մի եղեր է անոր՝ ազգային քաղաքական ժողովէն և բոլոր հասարակութենէն : Բայ յայտնաւ, յիշեալ վարդապետը՝ որ ամենա. Արքայուն Պատրիարքէն յանձնարարական նամակ մի ունի եղեր յանուն վսեմ. 'Արքայուն փաշային, չէ ընդունուէր ՚ի 'Արին վսեմութեան, ոչ ինքն և ոչ յանձնարարական նամակը :

Քաղաքային Առաջնորդ գերա. Արիստակէս եպիսկոպոսն Աղեքսանդրիա կը գտնուի 10-12 օրէ ՚ի վեր. ուր Սոյ նորընտիր ամենապատիւ տէր Մկրտիչ Ս. կաթողիկոսին կողմանէ յուղարկուած է, որպէս զի աշխատի ՚ի կիլիկիա փոխարքայու Վ. Պօլսոյ Խասաբեղի Հահնազարեան և Վ. 'Արքայուն գիշերովի վարժարանը :

Յիշեալ գերա. Արիստակէսը՝ վսեմ յաջողութեան ազգային այս գործոյն, երեք յանձնարարական նամակներ բերած է ՚ի կողմանէ Սոյ կաթողիկոսին. որոցմէ մէկը ուղղեալ է վսեմ. 'Արքայուն փաշային, երկրորդը Ազգայնոսի գերա. Առաջնորդին, և երրորդը Յակոբեան մեծաշուք թագաւոր աղային :

Այս լուրը մեզ հաղորդող բարեկամը, թէ և ազգասէր, կըյաւելու այսպէս. «Աստուած խելք տայ եկողին, ինչպէս նաև զըկողին » Այս խօսքէն կըմնակաբերեմք, թէ Սոյ նորընտիր Ս. կաթողիկոսին խնդրոյն գործադրութիւնը անյուսալի է :

Իզմիրի Հայ ժողովրդեան թիւը 2000 հոգիի չափ է, և անցեալ 1871-ամին մէջ 105 հոգի ծներ են : Իսկ մեռեալներուն թիւը 129ի կը հասնի, որոնցմէ 15 հոգին ծաղկի հիւանդութեամբ վախճաներ են : Յընթաց նոյն տարւոյն Իզմիրի Հայ ժողովրդեան մէջ 29 ամուսնութիւնք տեղի ունեցեր են : Այս վեհապարական տեղեկութեանց ճշգրտութիւնը կրնամք երաշխաւորել, որովհետև քաղաքիս ազգային պաշտօնական արձանագրութիւններէն քաղուած են :

Վերոյիշեալ ծնելոց և մեռելոց թիւերը իրարու բաղադրուելով թէպէտև ետքիններուն թիւը աւելի է. սակայն գիտողութեան արժանի է որ մեռեալներուն մէջ պանդուխտներ ևս կըլստուին :

Այս շաբթու քաղաքիս բաղմալիւն Տէտէեան տղարանէն երկու պատուական մատենք ՚ի լոյս ընծայուեցան : Առաջինը՝ որ ութամալ 368 երեսներէ բաղկացեալ է և ՕՐԻՈՒԻ ԼԵՒԵՆԻՒՆԻ կըկոչուի, Ժօրթ Սան զաղիացի դրօշակտին աշխատասիրութիւնն է ընդդէմ՝ անսխալականութեան Պայսին : Չոր յարգոյ Գրի. Չիլիկիեան մեր ուսումնական քաղաքակիցն աշխարհաբար հայերեմի թարգմանած է : Երկրորդ մատենը ութամալ 168 երեսէ բաղկացեալ սիրահարական վէպ մըն է ԲՕԼԻՆ անուամբ, աշխատասիրութիւն հոշակաւոր Ա. Տիւմայի : Չոր յարգոյ Գրի. Սեբեան ուսումնական երկտասարգ աշխարհաբար հայերեմի թարգմանած է :

Այս երկու մատեններն ևս ուշադրութեամբ կարգաւ արժանի հետաքրքրական և բարոյական վէպեր

